

Udkast til:
Natura 2000-handleplan 2016–2021

*Horsens Fjord, havet øst for og
Endelave*

Natura 2000-område nr. 56

Habitatområde H52
Fuglebeskyttelsesområde F36

Kolofon

Titel:

Natura 2000-handleplan 2016-2021. Horsens Fjord, havet øst for og Endelave.
Natura 2000-område nr. 56
Habitatområde H52
Fuglebeskyttelsesområde F36

Udarbejdet af:

Hedensted Kommune
Tjørnevej 6
7171 Uldum
www.hedensted.dk

Odder Kommune
Rådhusgade 3
8300 Odder
www.oddernettet.dk

Horsens Kommune
Rådhusstorvet 4
8700 Horsens
www.horsens.dk

Gældende fra:

Forsidefoto: Strandeng på Endelave, Horsens Kommune.
Øvrige fotos: Horsens Kommune.

Kort: © Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Må citeres med kildeangivelse.

Indholdsfortegnelse

Resumé	4
Baggrund	5
Redegørelse for gennemførelse af seneste handleplan	7
Behov for indsatser	10
Indsatser fordelt på aktør	12
Prioritering af den forventede indsats	14
Forventede initiativer og plan for interessentinddragelse	15
Bilag 1: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	16
Bilag 2: Indsatsprogram og sammendrag af den statslige Natura 2000-plan	19
Bilag 3: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag	20

Strandvold med flerårig vegetation på Endelave

Resumé

Natura 2000-området ligger i Odder, Horsens og Hedensted Kommuner og inden for vandplanområdet hovedvandopland Horsens Fjord.

Handleplanen for Natura 2000-område nr. 56 "Horsens Fjord, havet øst for og Endelave" omfatter Habitatområde H52 samt Fuglebeskyttelsesområde F36, og har et areal på 45.823 ha, hvor langt den overvejende del er hav. Handleplanen beskriver den indsats, der skal igangsættes i Natura 2000-området inden udgangen af 2021.

Målet er at bevare og fremme de naturtyper og arter, som området er udpeget for at beskytte.

Dette Natura 2000-område er specielt udpeget på grundlag af en væsentlig tilstedeværelse af følgende naturtyper og arters levesteder:

De marine naturtyper stenrev (1170) og lavvandede bugter (1160), landnaturtyperne strandeng (1330), grå/grøn klit (2130), klithede (2140) og klitlavning (2190) samt spættet sæl, skarv, klyde, splitterne, dværgterne og havterne. Natura 2000-planens målsætninger og indsatsprogram er væsentlige elementer i beskyttelsen af disse og af en generel sikring og forbedring af området naturværdier.

De væsentligste naturforvaltningsmæssige opgaver i området i denne planperiode knytter sig til sikring af drift på de sammenhængende, lysåbne naturarealer, bekæmpelse af invasive arter samt sikring af velegnede levesteder for områdets ynglefugle.

Herudover skal indsatserne fra første Natura 2000-planperiode 2010- 2015 færdiggøres.

Indsatsen udføres af lodsejere i området i samarbejde med kommunerne og gennemføres i videst muligt omfang gennem frivillige aftaler. Der findes en række tilskudsordninger der er rettet mod naturpleje og -genopretning i Natura 2000-områder, som kan søges gennem NaturErhvervstyrelsen.

Kort over Natura 2000-områdets placering og afgrænsning.

Baggrund

Naturstyrelsen har udarbejdet Natura 2000-planer for de 252 udpegede beskyttelsesområder, som indgår i den danske del af det europæiske Natura 2000-netværk. Planerne beskriver målene for det enkelte beskyttelsesområde og fastlægger de indsatser, der skal ske inden for planperioden 2016–2021. Natura 2000-planerne kan ses på Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning's [hjemmeside](#).

Ud fra Natura 2000-planerne har kommunerne udarbejdet kommunale handleplaner, som skal medvirke til at gennemføre Natura 2000-planerne for de enkelte områder. Denne handleplan er udarbejdet af Odder Kommune, Hedensted Kommune og Horsens Kommune på grundlag af Natura 2000-plan 2016-2021 for Natura 2000-område nr. 56, Horsens Fjord, havet øst for og Endelave.

Natura 2000-området består af Habitatområde H52 og Fuglebeskyttelsesområde F36 og har et areal på 45.823 ha, hvor langt den overvejende del er hav.

Mål og indsats for udpegningsgrundlaget for hhv. habitat- og fuglebeskyttelsesområdet gælder kun for arealer inden for den pågældende udpegningsgrundlag. Dette Natura 2000-område er specielt udpeget på grundlag af en væsentlig tilstedeværelse af følgende naturtyper og arters levesteder: De marine naturtyper stenrev (1170) og lavvandede bugter (1160), landnaturtyperne strandeng (1330), grå/grøn klit (2130), klithede (2140) og klitlavning (2190) samt spættet sæl, skarv, klyde, splitterne og havterne. Natura 2000-planens målsætninger og indsatsprogram er væsentlige elementer i beskyttelsen af disse og af en generel sikring og forbedring af området naturværdier.

Hver kommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område på land og kystnære områder. Planlægningen for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer varetages dog af Styrelsen for Vand- og Naturforvaltningen og gennemføres hvert 12. år. Skovhandleplaner 2010-21 gælder således fortsat. Kommunerne og Naturstyrelsen er hver især ansvarlige for, at handleplanerne gennemføres inden udgangen af år 2021.

Offentlige lodsejere, som ejer arealer i Natura 2000-område, kan vælge at gennemføre Natura 2000-planen direkte i egne drifts- og plejeplaner. Naturstyrelsen, der ejer ca. 81 ha af den terrestriske natur i området, ønsker selv at udarbejde drifts- og plejeplaner for egne arealer, og resuméer af disse kan ses i bilag 1.

Den lovgivningsmæssige baggrund for handleplanerne findes i miljømålsloven (lovbekendtgørelse nr. 1531 af 8. december 2015), bekendtgørelse om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner (bekendtgørelse nr. 944 af 27. juni 2016) og bekendtgørelse om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplanlægning (bekendtgørelse nr. 946 af 27. juni 2016).

Den kommunale handleplan skal ifølge lovgivningen indeholde:

- En prioritering af kommunalbestyrelsens forventede forvaltningsindsats i planperioden på baggrund af en opgørelse af behovet for konkrete forvaltningstiltag
- De forventede initiativer, som kommunalbestyrelsen vil tage for at gennemføre Natura 2000-planen, herunder en plan for interessentinddragelse.
- En oversigt over fordelingen af indsatsen mellem kommunale myndigheder, Miljø- og Fødevareministeriet og offentlige lodsejere.
- En redegørelse for gennemførelsen af handleplanen for den forudgående 6 års periode, der gør det muligt at vurdere, i hvilket omfang Natura 2000-planen for den forudgående periode er gennemført.

Handleplanen skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelsen af handleplanen.

De kommunale handleplaner skal i samspil med vandplanlægningen realisere Natura 2000-planen, for så vidt angår vandbehov for de naturtyper, som er direkte afhængige af et vandøkosystem. Natura 2000-planens mål om forbedret vandkvalitet i større søer, vandløb, fjorde og kystvande realiseres gennem indsatsen i vandplanlægningen, og skal ikke indgå i de kommunale Natura 2000-handleplaner.

Den kommunale Natura 2000-handleplan er som udgangspunkt omfattet af krav om miljøvurdering i henhold til lov om miljøvurdering af planer og programmer (lovbekendtgørelse nr. 1533 af 10. december 2015). For samtlige statslige Natura 2000-planer er der foretaget en strategisk miljøvurdering. Handleplanen for Horsens Fjord, havet øst for og Endelave har imidlertid et indhold, der ikke adskiller sig fra de oplysninger, som allerede er givet i de miljøvurderede Natura 2000-planer. Da handleplanen ikke sætter nye rammer for fremtidige anlægstilladelser eller yderligere vil kunne påvirke internationalt udpegede naturbeskyttelsesområder væsentligt, er det kommunernes vurdering, at handleplanen ikke er omfattet af lov om miljøvurdering af planer og programmer.

Den uønskede art Rosa Rugosa, som betragtes som invasiv, skal bekæmpes sammen med andre uønskede arter.

Redegørelse for gennemførelse af seneste handleplan

De kommunale handleplaner for første planperiode har været gældende siden udgangen af 2012. Kommunerne har i den mellemliggende periode arbejdet for at gennemføre den indsats, der blev beskrevet i Natura 2000-handleplanen for planperioden 2010-2015.

Nedenstående tabeller viser en oversigt over de realiserede, påbegyndte og planlagte projekter inden for Natura 2000-området.

Tabel 1. Følgende projekter er finansieret via kommunernes egne midler eller DUT-midler:

	Indsats	Kommunalt ejet	Privatejet
Hedensted Kommune	<i>Bekæmpelse af invasiv art R. rogusa</i>	<i>3,92 ha realiseret</i>	<i>0</i>
	<i>Hegning og afgræsning af lysåben natur</i>	<i>0,92 ha realiseret</i>	<i>0</i>
	<i>Indsats mod forstyrrelse af ynglefugle</i>	<i>1 stk. skilt mod færdsel i yngleperioden</i>	<i>2 stk. skilte mod færdsel i yngleperioden</i>
	<i>Bekæmpelse af ræv for at beskytte ynglefuglene</i>		<i>Privat initiativ</i>
Horsens Kommune	<i>Hegning af potentiel ny habitatnatur, §3 strandeng og fersk eng</i>		<i>Ca. 16 ha realiseret</i>
	<i>Rydning og knusning af vedplanter i hegninger</i>		<i>Ca. 2,5 ha realiseret</i>
	<i>Reetablering af fårehegn til afgræsning af mosaik habitatnatur strandeng, tør hede m.m.</i>		<i>Ca. 21 ha realiseret</i>
	<i>Vedligehold af hegn og hegnslinje til afgræsning af mosaik habitatnatur strandeng, tør hede m.m.</i>		<i>Ca. 2,2 km årligt</i>
	<i>Bekæmpelse af invasiv art R. rugosa</i>		<i>Ca. 1 ha realiseret</i>

Tabel 2. Følgende projekter er finansieret gennem landdistriktsmidler og er faciliteret af kommunerne:

Odder Kommune	Indsats	Kommunalt ejet	Privatejet
	Hegning		<i>Ca. 42 ha realiseret Ca. 7 ha oplyst om ordningen</i>
	Pleje af græs- og naturarealer		<i>Lodsejere indenfor Natura 2000-området er løbende oplyst om ordningen</i>
	Etablering af optimale vandstandsforhold		<i>Ca. 43,9 ha forundersøgelse gennemført</i>
	Ny habitatnatur; tidvis våd eng		<i>Ca. 0,85 ha</i>

Hedensted Kommune	Pleje af græs- og naturarealer		<i>Ca. 11,8 ha oplyst om ordningen</i>
Horsens Kommune	Hegning		<i>Ca. 49,3 ha realiseret</i>
	Pleje af græs- og naturarealer		Ca. 100 ha oplyst om ordningen ved direkte lodsejer kontakt.
	Rydning		<i>Ca. 11,9 ha realiseret</i>
	Etablering af optimale vandstandsforhold, forundersøgelse		<i>Ca. 22,2 ha realiseret</i>
	Kreaturovergang		3 stk
	Fangfold		1 stk
	Spændingsgiver		3 stk
	Låger		4 stk

Life-projekter:

Pleje af laguner og strandenge og dermed også de tilknyttede ynglefugle indgik i et nu afsluttet (udgangen af 2012) EU-støttet internationalt LIFE nature-projekt med titlen "Rehabilitation of the Baltic Coastal Lagoon Habitat Complex". Horsens Kommune har løbende foretaget sikring/forbedringer af ynglef forholdene for både strandtudse og springfrø på Endelave.

Ud over de ovennævnte indsatser har kommunen søgt at gennemføre Natura 2000-handleplanen gennem følgende tiltag:

Odder Kommune:

- Individuelle lodsejermøder med henblik på opsætning af hegn og pleje af habitatnatur.

Hedensted Kommune:

- Løbende orientering af lodsejere inden for Natura 2000-området om støtteordninger til pleje af natur- og græsarealer.

Horsens Kommune:

- Offentligmøde på Endelave om Natura 2000-planer og -handleplaner. Herunder landbrugskonsulentbistand til oplysning om NaturErhvervs tilskudsordninger rettet mod naturpleje og -genopretning i Natura 2000-området.
- Støtte til konsulenthjælp til ny dyreholder i forbindelse aftaler om pleje af eksisterende - og ny habitatnatur.
- Indkøb af spændingsgiver til hegn.
- Etablering af ca. 1900 m hegn til strømforsyning til hegninger.
- Indkøb af materialer til reetablering af ca. 500 m strømforsyning til hegning.
- Opdeling af samhegning ved etablering af 600 m. hegn i forbindelse med afgræsning af realiseret Lifé projekt.
- Etablering af drikkevandsforsyning i nyetableret hegning.
- Etablering af kreaturovergang i hegning til afgræsning af potentiel ny habitatnatur.
- Evidensbaseret kortlægning af ca. 20 ha naturarealer, hvor der er udføres rydning og efterfølgende afgræsning.
- Individuelle lodsejermøder, med henblik på pleje af eksisterende – og ny habitatnatur.
- Støtte til konsulenthjælp til ny dyreholder i forbindelse aftaler om pleje af eksisterende - og ny habitatnatur.

- Oplysninger om NaturErhvervs støtteordninger, som er rettet mod naturpleje indenfor Natura 2000-områder, fremgår af Horsens Kommunes hjemmeside.
- Realisering af projekt om etablering af optimale vandstandsforhold. Realisering er ikke mulig, pga. manglende lodsejer støtte.

Tilgroning af rigkær på Endelave. Der er igangsat et rydnings- og græsningsprojekt, der skal sikre rigkæret.

Behov for indsatser

Natura 2000-planen for Horsens Fjord, havet øst for og Endelave, beskriver de konkrete mål for indsatsen. Indsatsprogrammet og sammendrag af den statslige Natura 2000-plan kan ses i bilag 2, mens naturtyper og arter på udpegningsgrundlag fremgår af bilag 3. På baggrund af dette har kommunen vurderet, at der er behov for nedenstående konkrete forvaltningstiltag. Hvor igangsatte indsatser fra handleplanen for planperioden 2010-2015 ikke er gennemført i sin helhed, indgår den udestående indsats i opgørelsen over behovet for konkrete forvaltningstiltag.

Tabel 3. Behov for forvaltningstiltag for naturtyperne*

Forventede forvaltningstiltag og metoder		Skøn over behov:		
		Igangværende indsats	Ny indsats	Samlet behov for indsats
Lysåbne naturtyper*	Bekæmpelse af invasive arter	Ca. 4,42 ha	Op til 72,5ha	Op til 77 ha
	Forbedring af hydrologi	Ca. 7 ha	Op til 9 ha	Op til 16 ha
	Græsning eller høslæt***	Ca. 405 ha	Op til 172 ha	Op til 577 ha
	Hegning****	Ca. 112,3 ha	Op til 83 ha	Op til 195 ha
	Rydning af uønsket opvækst	Ca. 8,0 ha	Op til 3 ha	Op til 11 ha
Skovnaturtyper uden fredskovspligt*	Skovnaturtypebevarende drift og pleje	0 ha	Op til 27 ha	Op til 27 ha
Skovnaturtyper med fredskovspligt**	Skovnaturtypebevarende drift og pleje	0 ha	Op til 95 ha	Op til 95 ha
	Forbedring af hydrologi	0 ha	Op til 31 ha	Op til 31 ha
Ny habitatnatur	Strandeng	Ca. 8 ha	Op til 7 ha	Op til 15 ha
	Tidvis våd eng	0 ha	Op til 5 ha	Op til 5 ha
	Klithede	0	Op til 10 ha	Op til 10 ha
	Rigkær	Ca. 2 ha	Op til 1 ha	Op til 3 ha

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 1.

** Indsatsen videreføres fra sidste planperiode da de vedtagende skovhandleplaner gælder i 12 år, dvs. perioden 2010-2021.

*** Igangværende indsats (græsning/høslæt): Arealallet er taget fra basisanalysen, da der er mangler og fejl i de udstillede gis-tabeller i Miljøgis (Miljøtilsagn 12, 50, 55" og "Miljøtilsagn øvrige typer).

****Hegninger faciliteret af kommunerne.

Tabel 4. Behov for forvaltningstiltag for arter udover indsatser for naturtyper*

Forventede forvaltningstiltag og metoder	Skøn over behov:		
	Igangværende indsats	Ny indsats	Samlet behov for indsats
Sikring af yngleområder for Klyde	<i>2 områder</i>	<i>Op til 3 områder</i>	<i>Op til 5 områder</i>
Sikring af yngleområder for terner (havterne, splitterne, dværgterne)	<i>2 områder</i>	<i>Op til 1 område</i>	<i>Op til 2 områder</i>

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 1.

Hedensted Kommune vil på Hjarnø, arbejde for at fastholde og forbedre den gode til moderate tilstand af to levesteder for klyde, fastholde den gode tilstand for ét levested for splitterne samt fastholde den gode tilstand for ét levested for havterne. Dette sker ved fortsat at minimere forstyrrelser i yngleperioder, og ved den indsats der udføres på de lysåbne naturtyper samt ved at bekæmpe ræv for at mindske predation. Der undersøges om der er mulighed for at opstille fugletårn på Hjarnøs østside for at undgå færdsel i fuglenes yngleperiode uden at forringe de rekreative værdier.

Odder kommune vil arbejde for at forbedre to levesteder for klyde med moderat tilstand, herunde kortlægge behovet for begrænsning af menneskelige forstyrrelser og prædation samt igangsætte evt. pleje. For havterne er de fire kortlagte levesteder i Odder Kommune i moderat tilstand. De tre levesteder ejes af Naturstyrelsen. Det eneste privatejede areal, en holm ved Alrøs NV-kyst, er sammenfaldende med levestedet for klyde, der er vurderet til at have god naturtilstand. Da klyde og havterne stiller samme krav til levested kan vurderingen af levestedet som moderat, være fejlbehæftet. Det undersøges nærmere om der er behov for at forbedre tilstanden af dette levested for havterne.

Horsens Kommune vil kortlægge behovet for indsats til understøttelse af forbedring og fastholdelse af klydernes levested på Flasken på Endelave.

I øvrigt:

Vadegræs er beskrevet som udbredt og problematisk i Horsens Fjord. Det er umiddelbart svært at gøre en direkte indsats mod arten, men erfaringer viser at afgræsning af strandengene påvirker arten negativt.

Hjertegræs

Indsatser fordelt på aktør

I Natura 2000-planens indsatsprogram er der retningslinjer, hvor der er behov for en nærmere afklaring af, hvem der følger op på retningslinjerne, Det drejer sig om følgende retningslinjer:

1. Tilstanden af levestederne for klyde, havterne, splitterne og dværgterne forbedres eller fastholdes, således at mindst 75 % af de kortlagte levesteder får en god-høj naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet.
2. Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på naturtyperne strandvold med flerårige arter (1220), strandeng (1330), grå/grøn klit (2130), klithede (2140), klitlavning (2190), tør hede (4030) og surt overdrev (6230) med fokus på arealer med en forekomst på over 10 %.
3. Naturstyrelsen vurderer og justerer på baggrund af udarbejdet strategi efter behov vildtreservatet Møllegunden og Svanegrunden Vildtreservat, og Naturstyrelsen gennemfører undersøgelser med henblik på en afklaring af, om der er behov for indførelse af et nyt reservat på Hjarnø.

Det kan både være handleplanmyndighederne og offentlige lodsejere, der skal følge op på disse retningslinjer. Tabel 5 angiver den aftalte opgavefordeling mellem handleplanmyndighederne og de offentlige lodsejere i Natura 2000-området for så vidt angår retningslinje 1 og 2.

Retningslinje 3 løses overvejende af Naturstyrelsen, da de som ansvarlig myndighed skal følge op på Natura 2000-planen ved hjælp af reservatbekendtgørelser for området, i det omfang det vurderes nødvendigt for at sikre fugle og pattedyr på udpegningsgrundlaget mod væsentlige forstyrrelser fra færdsel, sejlads og jagt.

De indsatser, der endnu ikke er gennemførte fra handleplanerne fra perioden 2010-15, skal videreføres i den nye planperiode, og fremgår således også af tabel 5. Men da flere arealer er kortlagt som en anden habitatnaturtype i denne planperiode end i første planperiode, kan der være habitatnaturtyper, der er blevet reduceret eller udvidet i areal. Der er desuden kortlagt flere arealer med habitatnatur samlet set inden for området.

Tabel 5. Fordeling af opgaver mellem handleplanmyndighed og offentlig lodsejer*

Indsats	Handleplanmyndighed/offentlig lodsejer				Total
	Odder Kommune	Hedensted Kommune	Horsens Kommune	Naturstyrelsen	
Bekæmpelse af invasive arter	0 ha	Op til 7 ha	Op til 70 ha	0 ha	Op til 77 ha
Forbedring af hydrologi	Op til 16 ha	0 ha	0 ha	0 ha	Op til 16 ha
Skovnaturtypeforbedrende drift og pleje	Op til 6 ha	0 ha	Op til 21 ha	0 ha	Op til 27 ha
Sikring af lysåbne naturtyper**	Op til 43 ha	Op til 25 ha	Op til 80 ha	0 ha	Op til 148 ha
Ny habitatnatur	<i>Klithede</i>	0 ha	0 ha	Op til 10 ha	Op til 10 ha
	<i>Strandeng</i>	Op til 5 ha	Op til 2 ha	0 ha	Op til 7 ha
	<i>Rigkær</i>	0 ha	0 ha	Op til 3 ha	Op til 3 ha
	<i>Tidvisvåd eng</i>	Op til 5 ha	0 ha	0 ha	Op til 5 ha

Sikring af levesteder for arter	<i>Yngleområde for klyde</i>	<i>Op til 2 områder</i>	<i>Op til 2 områder</i>	<i>Op til 1 område</i>	<i>0 områder</i>	<i>Op til 5 områder</i>
	<i>Yngleområde for terner (havterne, splitterne, dværgterne)</i>	<i>Op til 1 område</i>	<i>Op til 2 områder</i>	<i>0 områder</i>	<i>Op til 3 områder</i>	<i>Op til 6 områder</i>

*Tabel 5 omfatter både private og offentlige arealer (inklusive de offentlige arealer, hvor lodsejeren selv udarbejdet drifts- og plejeplan).

**Hegn timer (nye hegn samt drift af eksisterende) og rydninger af uønsket opvækst (ud over invasive arter).

Havkig over habitatnaturtypen strandeng på Kloben.

Prioritering af den forventede indsats

Natura 2000-planerne 2016-2021 har fokus på:

- Sikring af naturpleje
- færdiggørelse og sikring af indsats fra planperioden 2009-2015
- sammenhæng i naturen
- levesteder for ynglefugle og bekæmpelse af invasive arter.

Prioriteringen af den forventede forvaltningsindsats i planperioden skal ske på baggrund af opgørelsen af behovet for konkrete forvaltningstiltag (se tabel 3 og 4). Den nedenstående prioritering vil således afspejle den forventede tidsfølge af indsatsen i forbindelse med de konkrete forvaltningstiltag.

1. Opfølgende og understøttende indsats på igangværende arealer med naturpleje, hvor der er behov for igangsætning af yderligere tiltag.
2. Opsøgende og faciliterende indsats overfor lodsejere med arealer med særlig sårbare naturtyper, som endnu ikke plejes.
3. Opsøgende og faciliterende indsats overfor lodsejere med arealer med plejkrævende naturtyper, som endnu ikke plejes.
4. Faciliterende indsats overfor lodsejere med særlig interesse i en gennemførende indsats.
5. Kortlægning af indsats til understøttelse af forbedring og fastholdelse af levestederne for klyde.
6. Bekæmpelse af invasive arter i sårbare naturområder
7. Ny habitatnatur
8. Indsats for forbedret hydrologi

Naturplejere på strandengen

Forventede initiativer og plan for interessentinddragelse

Det er Odder, Hedensted og Horsens Kommuner hensigt at planlægge og udføre projekterne som vist i tabel 5, og i den forbindelse tager kommunerne en række initiativer for at inddrage lodsejere og andre interessenter i projekterne.

Tabel 6 viser kommunernes plan for interessentinddragelse, men der kan ske ændringer hvis det ønskes af lodsejerne, eller hvis andre forhold taler for det.

Tabel 6. Forventet plan for interessentinddragelse

Projekt navn	Initiativ	Tidsplan	Kommune
Orientering af Grønne Råd og drøftelser om projektmuligheder og -status	Kommunerne afholder møder 2 gange årligt	Hele planperioden	Odder Kommune Horsens Kommune
Orientering af Grønt Råd og Borgergruppe på Hjernø	Information om status og tilskudsordninger	Ad hoc	Hedensted Kommune
Offentligt lodsejermøde	Kommunen afholder møde på Endelave med landbrugskonsulent.	2016-2017	Horsens Kommune
Opsøgende og faciliterende indsats overfor lodsejere med arealer med særlig sårbare naturtyper, som endnu ikke plejes	Direkte kontakt til relevante lodsejere vedr. mulighed for ansøgning af NaturErhvervstyrelsens tilskudsmuligheder til naturpleje.	Løbende under hele planperioden	Odder Kommune Horsens Kommune
Opfølgende og understøttende indsats på igangværende arealer med naturpleje, hvor der er behov for yderligere tiltag	Direkte kontakt til relevante lodsejere vedr. mulighed for ansøgning af NaturErhvervstyrelsens tilskudsmuligheder indenfor natura 2000-områder	2016-2021	Odder Kommune Horsens Kommune
Kortlægning af indsats for levesteder for klyde	Lodsejer inddragelse med lokalkendskab	2017-2019	Horsens Kommune Hedensted Kommune
Kortlægning af indsats for levesteder for klyde og havterne	Lodsejer inddragelse med lokalkendskab	2017-2019	Odder kommune
Bekæmpelse af invasive arter i sårbare naturområder	Direkte kontakt til relevante lodsejere med arealer med invasive arter.	Løbende under hele planperioden	Horsens Kommune Hedensted Kommune
Hjemmeside	Information om tilskudsordninger	Årligt	Odder Kommune Horsens Kommune Hedensted Kommune
Indsats for forbedret hydrologi	Direkte kontakt til relevante lodsejere	2017-2021	Odder Kommune

Projekterne gennemføres ved frivillige aftaler, og derfor er det i mange tilfælde ikke på nuværende tidspunkt muligt at beskrive, hvornår projekterne kan blive udført. Kommunerne vil i hvert enkelt tilfælde sørge for, at relevante interessenter bliver inddraget.

Bilag 1: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner

Naturstyrelsen har udarbejdet plejeplan for Naturstyrelsens arealer i Natura 2000-område N56 Horsens Fjord, havet øst for og Endelave.

Nedenstående resumé er udkast til plejeplan, som forventes sendt i offentlig høring den 1. oktober 2016.

Resumé:

N56 Horsens Fjord, havet øst for og Endelave omfatter knap 46.000 ha. Området består af Horsens Fjord med øerne Vorsø, Alrø og Hjarnø, kysten fra halvøen Gyllingnæs og op til Hov samt et stort område med relativt lavvandede, marine naturtyper ud for - og med øerne Endelave og Svanegrund.

Kystzonen af både øer og fastland domineres af udstrakte arealer med stedvist veludviklet strandeng, men der er også lange strækninger med stenet strandvold eller lave, sandede arealer med klitnaturtyper.

Horsens Fjord og havet ud for er lavvandet, og ved ebbe og i forbindelse med vindstuvning blotlægges store vadeflader. Kystudviklingen er meget dynamisk, og der dannes konstant nyt forland med strandvolde og laguner langs kysten samt lave sandgrunde, rev og holme til havs. Store, veludviklede stenrev findes ved Søby Rev og ved Endelave.

Både kyster, vadeflader og havområder er velegnede fouragerings- og rasteområder for kyst- og havfugle som terner, vadefugle, dykænder og skarv, og områdets mange øer og holme med lav vegetation er ideelle ynglelokaliteter for en række arter af de arter, som er på udpegningsgrundlaget. Holme og sandbanker til havs udgør vigtige yngle- og rasteområder for sæler.

For en uddybende beskrivelse af Natura 2000-området, herunder præsentation af udpegningsgrundlaget for området, henvises til Natura 2000-planen. På SVANAs hjemmeside kan der også findes forklaring af begreber mv.

Plejeplanen er udarbejdet i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger og adresserer konkret følgende og relevante områdespecifikke retningslinje fra Natura 2000-planens indsatsprogram:

- Tilstanden af levesteder for klyde, havterne og dværgterne forbedres eller fastholdes, således at tilstanden opnår gunstig bevaringsstatus for mindst 75 % af arealerne.

Tabel I: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

Lysåbne naturtyper (ha)		
	naturtype	Total
1310	Enårig strandengsvegetation	0,0
1330	Strandeng	8,0
2130	Grå/grøn klit	0,4
1220	Strandvold med flerårige	0,3
1230	Kystklint/klippe	0,0
Hovedtotal		8,7

Indsats for de lysåbne naturtyper

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for de lysåbne naturtyper på udpegningsgrundlaget. Indsatsen er beskrevet i 2 tabeller:

- Lysåbne naturtyper
- Planlagte udvidelser af naturtyperne

Tabel II: Plejemål for lysåbne naturtyper

Målsatte habitatnaturtyper (ha)				
		Naturtype	Målsætning	Total
Eksisterende habitatnatur	2130	Grå/grøn klit	Sikring af naturtypen	0,4
	1330	Strandeng	Sikring af naturtypen	8,0
			Naturtypebevarende pleje	0,8
			Naturlig dynamik	2,6
	1310	Enårig strandengsvegetation	Sikring af naturtypen	0,0
	1220	Strandvold med flerårige	Sikring af naturtypen	0,3
	1230	Kystklint/klippe	Sikring af naturtypen	0,0

Tabel III: Planlagte løbende plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	2130	Grå/grøn klit	Andet areal uden drift	Eksisterende	0,4
	1330	Strandeng	Andet areal uden drift	Eksisterende	7,2
			Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,0
			Græsning	Eksisterende	0,8
	1310	Enårig strandengsvegetation	Andet areal uden drift	Eksisterende	0,0
	1220	Strandvold med flerårige	Andet areal uden drift	Eksisterende	0,3
	1230	Kystklint/klippe	Andet areal uden drift	Eksisterende	0,0

Tabel IV: Planlagte enkeltstående plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	1330	Strandeng	Hegning	Eksisterende	0,8

I tabel III og IV er der en opdeling i to kategorier "Eksisterende" og "Nyt":

- "Eksisterende": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor det pågældende plejetiltag allerede er omfattet af den eksisterende driftsforvaltning eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at plejetiltaget vil blive gennemført i plejeplanperioden.
- "Nyt": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Særlig indsats for arter

Plejen af områdets lysåbne naturtyper vil samtidig tilgodese en række arter på udpegningsgrundlaget.

Herudover planlægger Naturstyrelsen en særlig indsats for havterne, dværgterne og klyde, som fremgår af tabel V.

De specifikke artsplejetiltag forventes desuden at bidrage til at sikre og forbedre levestederne for spættet sæl, skarv og ederfugl på styrelsens arealer i Natura 2000 området.

Tabel VII: Mål for arter

Målsatte arter (antal)			
Art	Navn	Målsætning	Total
A194	Havterne	Sikring af artens levested	1
		Beskyttelse mod forstyrrelser	1
A195	Dværgterne	Sikring af artens levested	1
		Beskyttelse mod forstyrrelser	1
		Naturlig dynamik	1
A132	Klyde	Sikring af artens levested	1
		Beskyttelse mod forstyrrelser	1
A017	Skarv	Sikring af artens levested	1

Tabel VIII: Planlagte artsplejetiltag for arter *udover* plejetiltagene for de lysåbne naturtyper

Indsatser for arter (antal)			
Art	Navn	Indsatstype	Total
A194	Havterne	Færdelsesregulering ved skiltning	1
		Begrænsning af prædation	1
A195	Dværgterne	Færdelsesregulering ved skiltning	1
		Begrænsning af prædation	1
A132	Klyde	Færdelsesregulering ved skiltning	1

I tabel VI er der en opdeling i to kategorier "Eksisterende" og "Nyt":

- "Eksisterende": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor det pågældende plejetiltag allerede er omfattet af den eksisterende driftsforvaltning eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at plejetiltaget vil blive gennemført i plejeplanperioden.
- "Nyt": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at:

- Naturtilstanden for naturtyper og levesteder for arter i tilstandsklasse I og II er stabil eller i fremgang, mens tilstanden for naturtyper og levesteder for arter i ugunstig tilstandsklasse III-V er i fremgang.
- Det samlede areal af naturtyper og levesteder for arter er i fremgang, såfremt naturforholdene tillader det. Her er en særlig udfordring at fluktuationer i havniveauet forårsaget af klimaændringerne f.eks. kan oversvømme vigtige ynglekolonier, særligt udsat herfor er dværgterne og havterne.
- Det samlede areal og tilstanden af levestederne for spættet sæl, skarv og ederfugl stabiliseres eller øges.

Bilag 2: Indsatsprogram og sammendrag af den statslige Natura 2000-plan

Opfyldelsen af habitat- og fuglebeskyttelsesdirektivernes krav om gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter, som direktiverne omfatter, er en opgave, som strækker sig over flere planperioder. Det er derfor nødvendigt at prioritere indsatsen i den enkelte planperiode, således at det sikres, at Danmark efterlever de EU-retlige forpligtelser, og der kan etableres en sammenhæng mellem indsats og tilgængelige virkemidler.

Den nationale prioritering af indsatsen i 2. planperiode sigter på, at den planlagte og igangsatte indsats i 1. planperiode fastholdes og afsluttes, og der tages hånd om særligt truede naturtyper og arter, samt at der påbegyndes en strategisk indsats for langsigtet at sikre den nødvendige pleje af de lysåbne naturarealer.

Indsatsen fra de gældende planer 2010-15 videreføres. Hvis den forudsatte indsats for planperioden 2010-15 ikke er gennemført, når de kommunale handleplaner for 2. planperiode træder i kraft, forudsættes det, at den allerede igangsatte indsats færdiggøres i 2. planperiode, med mindre den udestående indsats vil være i strid med nærværende plan.

Nedenstående retningslinjer for indsatsen er opbygget efter mål- og rammestyringsprincippet, således at den statslige plan fastlægger de krav til indsatsen i planperioden, der er nødvendige for at sikre nationalt besluttede prioriteringer.

Indsats til bedring af vandkvaliteten i overflade- og grundvand gennemføres som led i vandplanlægningen, ligesom reduktion af kvælstofdeposition sker gennem husdyrgodkendelsesloven og generelle tiltag til at mindske luftforureningen, og er således ikke en del af Natura 2000-planens indsatsprogram.

Retningslinjerne er opdelt i generelle retningslinjer, der gælder for alle områder og specifikke retningslinjer for det enkelte Natura 2000-område. Til gennemførelse af planerne stiller staten en række virkemidler til rådighed, ligesom det forudsættes, at kommunerne i mindre omfang bidrager økonomisk.

Områdets fredskovpligtige skovnaturtyper er omfattet af retningslinjer i Natura 2000-planen 2010-15 og videreføres i denne plan.

Generelle retningslinjer:

1. Myndighederne tager i deres administration af lovgivningen og deres forvaltning udgangspunkt i målsætningen for det enkelte Natura 2000-område og sikrer dermed en grundlæggende beskyttelse af udpegningsgrundlaget.
2. Der arbejdes for at sikre de lysåbne terrestriske naturtyper en hensigtsmæssig hydrologi, drift og pleje.
3. Der arbejdes for at sikre egnede levesteder for områdets arter.
4. Der arbejdes på at opnå størst mulig naturmæssig robusthed og sammenhæng i områdets natur ved at sikre større driftsenheder af lysåbne naturtyper.
5. Hydrologiprojekter finansieret via landdistriktsprogrammet, igangsatte LIFE-projekter og udvidelse/sikring af levesteder fra Natura 2000-planen 2010-15 afsluttes.
6. For skovnaturtyper skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje. I særlige tilfælde kan permanent ophør af drift (urørt skov) være nødvendig for at opfylde direktivforpligtelsen.
7. Indsatser gennemført i 1. planperiode vedligeholdes, f.eks. ved genrydning af arealer, hvor der tidligere har været gennemført en Natura 2000-indsats.

Områdespecifikke retningslinjer:

4. Tilstanden af levestederne for klyde, havterne, splitterne og dværgterne forbedres eller fastholdes, således at mindst 75 % af de kortlagte levesteder får en god-høj naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til nglelokalitet.
5. Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på naturtyperne strandvold med flerårige arter (1220), strandeng (1330), grå/grøn klit (2130), klithede (2140), klitlavning (2190), tør hede (4030) og surt overdrev (6230) med fokus på arealer med en forekomst på over 10 %.
6. Naturstyrelsen vurderer og justerer på baggrund af udarbejdet strategi efter behov vildtreservatet Møllegunden og Svanegunden Vildtreservat, og Naturstyrelsen gennemfører undersøgelser med henblik på en afklaring af, om der er behov for indførelse af et nyt reservat på Hjarnø.

Det er en fælles opgave for kommuner og offentlige lodsejere at aftale nærmere på hvilke arealer og i hvilke kommuner, den konkrete indsats skal foregå.

Bilag 3: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag

Udpegningsgrundlag for Natura 2000-område nr. 56, Horsens Fjord, havet øst for og Endelave bestående af habitatområde H52 og fuglebeskyttelsesområde F36 ses af nedenstående tabel (Kilde: Natura 2000-plan 2016-2021. Horsens Fjord, havet øst for og Endelave. Natura 2000-område nr. 56, Horsens Fjord, havet øst for og Endelave bestående af habitatområde H52 og fuglebeskyttelsesområde F36):

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 52		
Naturtyper:	Sandbanke (1110)	Vadeflade (1140)
	Lagune* (1150)	Bugt (1160)
	Rev (1170)	Strandvold med enårige planter (1210)
	Strandvold med flerårige planter (1220)	Kystklint/klippe (1230)
	Enårig strandengsvegetation (1310)	Strandeng (1330)
	Forklit (2110)	Hvid klit (2120)
	Grå/grøn klit (2130)	Klithede* (2140)
	Klitlavning (2190)	Kransnålalge-sø (3140)
	Brunvandet sø (3160)	Tør hede (4030)
	Kalkoverdrev* (6210)	Surt overdrev* (6230)
	Tidvis våd eng (6410)	Rigkær (7230)
	Bøg på mor med kristtorn (9120)	Bøg på muld (9130)
	Ege-blandskov (9160)	Stilkeke-krat (9190)
	Skovbevokset torvemose* (91D0)	Elle- og askeskov* (91E0)
Arter:	Odder (1355)	Gråsæl (1364)
	Spættet sæl (1365)	

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 36		
Fugle:	Skarv (TY)	Bjergand (T)
	Ederfugl (T)	Fløjlsand (T)
	Hvinand (T)	Klyde (Y)
	Hjejle (T)	Lille kobbersneppe (T)
	Splitterne (Y)	Havterne (Y)
	Dværgterne (Y)	

Naturtyper og arter, der udgør det gældende udpegningsgrundlag for Natura 2000-området. Tal i parentes henviser til de talkoder, som benyttes for naturtyper og arter fra habitatdirektivets bilag 1 og 2. * angiver at der er tale om en prioriteret naturtype. Udpegningsgrundlag for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder er blevet revideret som beskrevet i basisanalysen. Ved fuglearter: "T" = trækfugl, "Y" = ynglefugl.

(Kilde: Natura 2000-plan 2016-2021. Horsens Fjord, havet øst for og Endelave. Natura 2000-område nr. 56, Horsens Fjord, havet øst for og Endelave bestående af habitatområde H52 og fuglebeskyttelsesområde F36).

Tabel 7. Handleplanmyndighed for terrestriske naturtyper (ha) på udpegningsgrundlaget 1*

Naturtype-navn	Naturtype nr.	Handleplanmyndighed				I alt (ha)*
		Horsens kommune (ha)	Hedensted kommune (ha)	Odder Kommune (ha)	Naturstyrelsen (ha)	
Strandvold med enårige planter	1210	<1				<1
Strandvold med flerårige planter	1220	17	<1			17
Kystklippe	1230	1	<1	<1		1
Enårig strandengsvegetation	1310	3		<1		3
Strandeng	1330	208	32	166		406
Forklit	2110	1	1			2
hvid klit	2120	4				4
Grå/grøn klit	2130	38	5			43
Klithede	2140	84				84
Klitlavning	2190	59				59
Kransnålgæsø	3140					ej kortlagt
Brunvandet Sø	3160			1		1
Tør hede	4030	3				3
Kalkoverdrev	6210		1			1
Surt overdrev	6230	4				4
Tidvis våd eng	6410	2		1		2
Rigkær	7230	3	<1	4		7
Bøg på mor med kristtorn**	9120					ej kortlagt
Bøg på muld	9130				40	40
Ege-blandskov	9160		<1	<1	15	15
Stilkekrat	9190				3	3
Elle-askeskov	99E0	16		6	45	67
Skovbevokset tørvemose	99D0	14				14
i alt ha		457	39	178	103	777

* Omfatter også offentlige arealer, hvor ejeren gennemføre Natura 2000-planen i egen drifts og plejeplan.

**Kun kortlagt i mosaik med anden skovnaturtype

Tabel 8. Naturtilstand/skovtilstand af kortlagte naturtyper*

Naturtype-navn	Naturtype	Naturtilstand						I alt*
		ikke vurderet	I	II	III	IV	V	ha
Sandbanke	1110	2345						2345
vadeflade	1140	418						418
Lagune	1150	50						50
Bugt	1160	5940						5940
Rev	1170	6375**						6375**
Strandvold med enårige planter	1210			0,2				0,2
Strandvold med flerårige planter	1220		0,2	16,5	0,3			17,0
Kystklippe	1230			0,5	0,8			1,3
Enårig strandvegetation	1310		2,8	0,4	0,1			3,3
Strandeng	1330		84,9	199,5	87,6	30,1	3,5	405,6
Forklit	2110		1,0	0,9				1,9
hvid klit	2120				4,4			4,4
Grå/grøn klit	2130			19,9	18,1	4,7		42,8
Klithede	2140			21,7	57,7	4,9		84,3
Klitlavning	2190			16,6	41,0	1,7		59,3
Kransnålalgesø	3140							ej kortlagt
Brunvandet Sø	3160		0,1	0,6	0,1			0,8
Tør hede	4030			1,6	1,3			2,9
Kalkoverdrev	6210				0,7			0,7
Surt overdrev	6230			1,6	0,5	2,1		4,1
Tidvis våd eng	6410			1,6	0,9			2,4
Rigkær	7230			4,9	0,4	1,3		6,6
Bøg på mor med kristorn***	9120							0,0
Bøg på muld	9130			15,3	24,6			39,9
Ege-blandskov	9160			15,3				15,3
Stilkekekrat	9190			2,6				2,6
Elle-askeskov	99E0		32,5	34,6				67,1
Skovbevokset tørvemose	99D0			13,8				13,8
Areal i alt*		15128	121,4	368,0	238,6	44,8	3,5	15904,3

* Omfatter også offentlige arealer, hvor ejeren gennemføre Natura 2000-planen i egen drifts- og plejeplan.

**Heraf 0,77 ha biogene rev

***Kun kortlagt i mosaik med anden skovnaturtype